

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
2021-2022 GÜZ YARIYILI
TDE 243 METİN TAHLİLLERİ (ŞİİR) (202) DERSİ

4.HAFTA - Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN-243

Tema Merkezli Metin Tahlili ve Uygulaması:
NAMIK KEMAL'İN HÜRRIYET KASİDESİ'NDEN BEYİTLER VE ZİYA PAŞA'DAN GAZEL

A-NAMIK KEMAL'İN HÜRRIYET KASİDESİ'NDEN BEYİTLER

Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye¹
(Osmanlı Yiğitliği ve İnsânî Kahramanlık)

Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN

KONU : Osmanlı yiğitliği ve insânî kahramanlık.

ANAFİKİR:1-Vatanın mutlu geleceği için halka hizmet ve doğruluk her şeyden önce gelir. 2-Millet için fedâkârlık faziletlerin en yücesidir. 3-Millî birlik ve fikir hürriyeti ile bütün güçlükler yenilebilir. 4-Hürriyet güzel, esâret çirkindir. 5-Zulme uğrayan halkı zulme karşı savunmak insanlığın şerefidir.

TEMA : Toplumsal idealler, 2-Tarih duygusu, 3-Ferdî kahramanlık, 4-Hürriyet aşkı; vatan, vatan-severlik, millet ve hürriyet.

ŞEKİL : Kasîde.

TÜR : Medhiye (Bireysel ve toplumsal erdemler ile hürriyetin övgüsü).

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra, bir yanı ile doğulu diğer yanı ile batılı değer ve dünya görüşüne sahip şair ve yazarlar tarafından Batı edebiyatı, özellikle de Fransız edebiyatı tesirinde 1839'da başlayan ve 1896 yılında sona eren edebiyata 'Tanzimat Edebiyatı' denir. Bir başka ifadeyle, "Tanzimat Edebiyatı, Batı kültürüyle yetişen aydınların Tanzimat devrinde Batı edebiyatını örnek alarak oluşturdukları, 1839-1896 yıllarını kapsayan bir edebiyattır.

Tanzimat Edebiyatı, (a)Hazırlık dönemi (1839-1860), (b)Birinci nesil (1860-1876) ve (c)İkinci nesil (1876-1896) olmak üzere üç dönemde incelenebilir.

Tanzimat Edebiyatı'nın asıl nitelikleri Birinci nesil ve onların oluşturduğu edebiyatta görülür. Bu döneme "sosyal ve politik düşünceler dönemi"² gözü ile de bakılabilir. İbrahim Şinâsî Efendi (1826-

---

¹ Bkz. Önder Göçgün, *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, ss. 7-10.

² Mehmet Kaplan (1995). *Tevfik Fikret (Devir – Şahsiyet - Eser)*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 13.

³ Hakkında geniş bilgi için bkz. Ebuuzziya Tevfik, *Kemal Bey'in Terceme-i Hali*, Ebuuzziya Matbaası, İstanbul, 1908; Kemal-zade Ali Ekrem (Bolayır), *Râh-i Kemal*, Mehmed Bey Matbaası, İstanbul, 1908; Süleyman Nazif, *Namık Kemal*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1922; Süleyman Nazif, *İki Dost (Namık Kemal – Ziya Paşa)*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1925; Ali Ekrem Bolayır, *Namık Kemal*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1930; Kemaleddin Şükrü, *Namık Kemal*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931; İsmail Hikmet (Ertaylan), *Namık Kemal*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932; ‘Abdülvehhâb ‘Azzâm, “Nâmık Kemal”, *er-Risâle*, 1. yıl/11, 15 Haziran 1933, ss. 27- 28, 30; Necip Fazıl Kısakürek, *Doğumunun Yüzüncü Yıl Dönümü Dolayısıyla Namık Kemal Şahsı – Eseri – Tesiri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1940, 6+[4]+316+LXXXVIII s.+7 adet resim; *Namık Kemal Hakkında*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı: 2, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1942; Mehmet Kaplan, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1948; Hikmet Dizdaroğlu, *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954; Vasfi Mahir Kocatürk, *Namık Kemal'in Hayatı*, Buluş Yayınevi, İstanbul, 1955; Yaşar Köksal, *Namık Kemal*, Şevket Ünsal Matbaası, İstanbul, 1957; Aslan Ergüç, *Namık Kemal*, Şahap Kitabevi, Konya, 1959; Besim Akımsar, *Namık Kemal, Hayatı, Kişiliği, Mücadelesi, Eserleri*, Kovan Kitabevi, İzmir, 1961; Muhammed Abdüllatif Herîdî, *Nâmık Kemâl Hayâtuhu ve Âsâruhu* [Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri], Câmî'atü Ayn Şems, Külliyyetü'l-Âdâb (Basılmamış Master Tezi), Kahire, 1972, 190 s. (Edebiyat Fak. Kütüb. No: 17673-17674, Yeni No: 459-460); M.Kaya Bilgegil, *Harabat Karşısında Namık Kemal: Namık Kemal'in Eski Edebiyata İtirazları*, 1.bs., İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972, 303 s.; Mehmet Kaplan, “Hürriyet Kasidesi”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1981, C. 1, ss. 37-45; Ahmet Hamdi Tanpınar, “Namık Kemal”, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, ss. 342-444; Kenan Akyüz, “Tanzimat Devri-Şiir”, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs, Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, Ankara, 1982, ss. 23-25; Nihad Sami Banarlı, “Namık Kemal (1840-1888)”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, C. 2, ss. 879-914; Osman Nuri Ekiz, *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Göksin Yayınları, İstanbul, 1984; Kenan Akyüz, “Namık Kemal”, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986, ss. 52-61; Önder Göçgün, *Namık Kemal*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987; Bedri Aydoğan, *Namık Kemal'in Eserlerinde Sanat ve Edebiyat Görüşleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987; Dursun Gürlek, *Namık Kemal, Hayatı – Sanatı – Eserleri*, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1988; İsmail Parlatur, “Namık Kemal'in Lâzımsa Redifli Gazelleri ve Nazireleri”, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1988, ss. 161-183; Emine Kara, *Namık Kemal'in Eserlerinde Benzetme Unsurları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilimde Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1988, 737 s.; Kâzım Yetiş, *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989; İsmail Parlatur, “Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yeni Değerler”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara 1989, ss. 37-46; Bilge Ercilasun, “Namık Kemal'in Şiirleri Hakkında”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara, 1989; Önder Göçgün, “Namık Kemal'in Yazdığı İlk Beyit”, *Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991, ss. 202-204: “...Namık Kemal, henüz 12 yaşında iken Kars'ta ilk beytini yazdı...”; Etem Çalık, “Namık Kemal'in Edebiyat Hakkındaki Görüşleri”, *İslâmî Edebiyat*, S. 14, Ekim-Kasım-Aralık 1991, ss. 21-22; *Doğumunun Yüzevvelinci Yılında Namık Kemal*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, Ankara, 1993, XV+280 s.; Kazım Yetiş, “Edebiyat Nazariyesi Kitaplarında Namık Kemal'in Eserlerinin Örnek Olarak Değerlendirilişi”, *Doğumunun Yüzevvelinci Yılında Namık Kemal*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, Ankara, 1993, ss. 117-136; Hayrettin Ayaz, *Tanzimat Şiirinde Metafizik Konular (Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade M. Ekrem, Abdülhak Hâmid, Muallim Nâcî)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1995, 276 s.; İskender Pala, “Devlet Olmanın Beş Şartı”, *Şi'r-i Kadîm / Şiir Şerhleri*, Ötüken, İstanbul, 1997, ss. 100-102; Nazir Akalın, “Namık Kemal'in Eski Türk Edebiyatına Bakışı”, *Dergâh*, C. 8, S. 94, Aralık 1997, ss. 14-17; Taha Toros, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre: Namık Kemal, Mehmet Akif, Abdülhak Hamid, İbnülemin, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi*, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1998; İsa Kocakaplan, *Namık Kemal*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999, 150 s.; Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, 1.bs., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, XCIV+468 s.; Abdullah Şengül, “Yeni İnsan Anlayışı Çerçevesinde Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 1, Nisan 2000, ss. 25-34; Harun Kurt, *Namık Kemal'de Din ve Sosyal Felsefe*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, V+128 s.; Osman Gündüz, “Namık Kemal'in Şiirlerinde Fonetik Unsurlar ve Kişi Zamirlerinin Kullanılışı”, *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of Turkish World*, No: 20, Kış 2002, ss. 125-139; Halil Ersoyulu, “Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun Namık Kemal'in Yeni Şiirindeki İzleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*

Namık Kemal, edebiyatımızın yenileşmesinde ve değişmesinde olduğu kadar Tanzimat fikir hayatının oluşmasında ve olgunlaşmasında emeği geçen usta bir kalemdir.

Annesi Zehra Hanım'ı iki yaşında kaybettiğinden dedesi Abdülatîf Paşa'nın memuriyeti nedeniyle bir buçuk yıl kaldığı Kars'ta 11 yaşlarındayken şiir yazmaya heves ederek ilk beytini yazan⁵ ve asıl adı 'Mehmed Kemal' olan şaire "Nâmık" mahlasını İstanbul'un tanınmış şairlerinden biri olan Eşref Paşa Sofya'da vermiş⁶ ve 'Namık Kemal' olarak kaleme aldığı bir divan oluşturacak hacme ulaşan şiirleriyle sesini burada duyurmuştur⁷.

Namık Kemal'in şiir anlayışı veya poetikası, İbrahim Şinâsî Efendi ile tanışmaya kadar ve tanıştıktan sonraki evre olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Namık Kemal'in 1862'de İbrahim Şinâsî Efendi ile tanışmaya kadar geçen sürede kaleme aldığı şiirleri klasik divan şiiri ve mazmunları ile oluşturulmuş, Fuzûlî, Nâ'îlî, Nedîm, Gâlib, Fehîm ve Nef'î vb. gibi şairler yanında, özellikle Leskofçalı Gâlib tesirinde bir şiir olmasına rağmen, ikinci evrede Şinâsî'nin tesirlerinde kalmaya başlayınca Divan nazımının özelliklerinden ve tasavvuftan sıyrılarak, büyük bir hızla hayata, çevreye ve Batı dünyasına yönelmiştir.⁸ Osman Gündüz, bir makalesinde bu konuyu şöyle dile getirir: "Kemal, Encümen dairesinden çıkıp Şinâsî ile tanıştıktan ve şiirini vatanî temalara açtıktan sonra da 'ben' çevresinde teşekkül eden fahriyecilik tutkusu devam eder. İlâhî aşk yerini vatan aşkına, bireysel temalar yerini gurbet, sürgün ve hürriyet yolunda çekilen eza ve cefâlara bırakır. Artık klâsik şiirin temaları süratle değişmektedir. Âşığın yolunu kesen rakiplerin yerini 'bî-hayâ, bî-insâf' avcılar, zâlimler ve despotlar almıştır. Eski şiirin o şuh edalı, siyah saçlı alımlı güzeli bile Batı'dan gelen somut hayallerle bezenerek lepiska saçlı, melek yüzlü ve biraz mahzunca 'vatan anne'ye ya da 'hürriyet perisi'ne dönüşmüştür."⁹

Tanzimat hareketinin getirdiği sosyal prensiplere uygun olarak "cemiyet için sanat" formülüne bağlı bulunduğu bildiğimiz Namık Kemal'in bu ikinci dönemdeki şiirleri, sosyal bir muhtevadadırlar. İşledikleri temalar, "hürriyet, vatan, kanun, hak, adalet, ahlâk" kavramlarıdır¹⁰. Bu şiirlerinde şekil bazen yeni ve bazen de eskidir. Fakat bu eski şekiller, Ziya Paşa'da olduğu gibi, klâsik durumlarını muhafaza etmeyerek bazı değişikliklere uğrarlar.¹¹

Belleten, C. 1, Ankara 2003, ss. 23-38; Fevziye Abdullah Tansel, *Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005; Abdullah Uçman, "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, (Haz.: Abdullah Uçman – Ahmet Bican Ercilasun – İnci Enginün – İsmail Parlatur – Nurullah Çetin – Zeynep Kerman), 1.bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, ss. 201-288; Abdullah Uçman, "Namık Kemal'in Divan Edebiyatına İtirazları", *Kitaplık, Aylık Edebiyat Dergisi [Dosya: Eski Edebiyata Yeni Yorumlar]*, S. 107, Temmuz – Ağustos 2007, ss. 73-77; Önder Göçgün, *Edebiyat ve Kültür Dünyamızda Namık Kemal, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, 1.bs., Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, 222 s.; Ali İhsan Kolcu, *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010, 96 s.; Canan Öktemgil Turgut, "Namık Kemal'in Vaveylâ Adlı Şiirinde Vatan Anlayışı", *Prof.Dr.Bilge Ercilasun Armağanı*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, ss. 315-322; Orhan K. Tavukçu – Turan Karataş (haz.), *Namık Kemal*, 1.bs., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, 528 s.; Süleyman Nazif, *Namık Kemal* [Haz. Mehmet Samsakçı], Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, XXI+177 s.; Abdulhalim Aydın, "Namık Kemal'i Victor Hugo'ya Götüren Etkenler", *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6/3, Summer 2011, pp. 197-204; Hüseyin Su – Abdurrahim Karadeniz (ed.), *Namık Kemal*, Namık Kemal Üniversitesi Yayını, Tekirdağ, 2012, 448 s.; Ahmet Bostancı ve Zehra Özli, "Er-Risâle Dergisindeki Doğu Edebiyatına Dair Yazılar Üzerine Bir İnceleme" (An Examination on the Articles of Oriental Literature in the Journal of ar-Risala), *Bilimname*, S. XXXVIII, 2019/2, ss. 229-249, bihassa s. 241.

⁴ Adem Çalışkan, "İbrahim Şinâsî Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kaside'si ve Tahlili / A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinasi Efendi and Its Analysis", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall 2011, ss. 32-33.

⁵ Önder Göçgün, *Namık Kemal*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 3; Amlf., "Namık Kemal'in Yazdığı İlk Beyit", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 71, Eylül 1979, ss. 23-24.

⁶ Önder Göçgün, *Namık Kemal*, s. 4.

⁷ Osman Nuri Ekiz, *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yayınları, İstanbul, 1984, s. 28.

⁸ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, s. 24.

⁹ Osman Gündüz, "Namık Kemal'in Şiirlerinde Fonetik Unsurlar ve Kişi Zamirlerinin Kullanılışı", *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kış 2002, ss. 125-139.

¹⁰ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, s. 25.

¹¹ Akyüz, *A.g.e.*, s. 25.

Şiirlerindeki hakim vezin aruzdur. Heceyi pek az kullanan şairin hece vezniyle söylediği küçük şiirlerin en önemlileri Akif Bey, Celâleddin Harzemşah ve Gülnihâl gibi tiyatrolarının içindedir.¹²

Sanatçının Şinâsî ile tanışmadan önce, klâsik zevkle söylediği âşıkâne şiirlerindeki kadın imajı, Şinâsî ile tanıştıktan sonra kaleme aldığı Avrupaî şiirlerinde vatan haline dönüşür.¹³ Şair birçok şiirlerinde vatani bir kadına, anneye veya sevgiliye benzeterek, canlı tablolar meydana getirir.

Berlin Muâhede'si'nin akdinden sonra, onun Hâlid gibi, Hikmet ve Kâzım gibi, devrin diğer şairleriyle müşterek söylediği gazeller de vardır. Bu tarz ortak şiirlerin en güzeli, bir aralık Midilli'ye uğrayan Deli Hikmet'le birlikte, orada söyledikleri Vatan Mersiyesi'dir.

Namık Kemal, şiir hakkındaki düşüncelerini *Celâleddin Harzemşah Mukaddimesi*'nde açıklar:

“Şiir nedir? Kitaplarda “vezinli ve kafiyeli sözdür” cümlesiyle tarif olunuyor. Vezinli olmasından murad bir sözün aruzu ve hiç olmazsa onun aslı olan sakin ve oynak tertibine uyması ise bu kısaltma ve uzaltma hareketinde vezne riayet birçok lisanların ve ez-cümle fransızcanın şiirlerinde ve hatta bizim “Parmak hesabı” denilen destanlarda, filanlarda mevcut değildir. Kafiye ise eski lisanların bütününde ve şimdi konuşulan lisanların ekser manzum eserlerinde yoktur. Bundan anlaşılır ki şiir için “vezinli ve kafiyeli” tabiri efradını cami ve ağyarını mani bir tarif olamaz...”¹⁴.

Tanzimat döneminin her türde eser veren gür sesli dava adamı Namık Kemal, tarihî romanlarından olan *Cezmi*'de “şair”i şöyle tanımlar:

“Şâ'ir nedir? Tabî en sevdalı zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaradılmış bir mahlûk!.. Handelerinden – gülde şebnem gibi – girye eserleri, giryelerinde – bulutda kavs-ı kuzah gibi – ibtisâm alâmetleri görünür. Tabî'ata her mahlûkdan ziyade esîr iken tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücûdunu lâyıkıyla idareye muktedir değil iken kürre-i zemîni za'îf kollariyle sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemâle götürmeğe çalışır! Bu kadar takat gelmez ikdâmı ile tâb ü tüvânı kesilince ya kafeste siyah perdeler içinde mahbûs olmuş olan bülbüllerin nağmesi kadar hazin, ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp, hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâdlarla başlar. İşte şî'r o türlü feryadlar, şair ise o mizâcda, o fitratda yaradılan bî-çârelerdir. Yalnız on beş heceyi efâ'ilü tefâ'ile tevfiik etmeğe, yigirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmağa muktedir olanlar değil”¹⁵.

Namık Kemal'in bir kısım şiirleri dinî ve tasavvufî esaslara dayanmakta, hatta Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîflerle desteklenmektedir.¹⁶ (Namık Kemal'in dünyasında bir de Süleyman Nazîf'in bahsettiği bir şeyh var. Kıbrıs'tayken Şeyh Ahmed Efendi'ye bağlanmış. Ahmed Efendi ile ihtilât ve onun müsâhibâtından fevkalâde müstefid olduğunu söyleyen Süleyman Nazîf bu Şeyh Ahmed

¹² Şair, bir edebî sorun olarak heceden ilk defa *Tahrîb-i Harâbât*'ında, ardından *İrfan Paşa'ya Mektub*'unda söz etmiştir. [Bkz. Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 25].

¹³ Osman Nuri Ekiz, *Namık Kemal*, s. 32.

¹⁴ Namık Kemal, “Mukaddime-i Celâl”, *Celâleddin Harzemşah*, (Haz. Hüseyin Ayan), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1975, s. 35. Ayrıca bkz., Nazir Akalın, “Namık Kemal'in Eski Türk Edebiyatına Bakışı”, *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 8, Sayı: 94, Aralık 1997, ss. 14-17.

¹⁵ Namık Kemal, *Cezmi - Tarihe Müstenid Hikâye*, 4.tab', Meclis-i Maarif, İstanbul, 1305, ss. 14-15. Geniş bilgi için bkz., Bedri Aydoğan, *Namık Kemal'in Eserlerinde Sanat ve Edebiyat Görüşleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, Kâzım Yetiş, *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989; Etem Çalık, “Namık Kemal'in Edebiyat Hakkındaki Görüşleri”, *İslâmî Edebiyat*, Sayı: 14, Ekim-Kasım-Aralık 1991, ss. 21-22; Ali İhsan Kolcu, *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010, 96 s.

¹⁶ Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı: I, Tanzimat Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992, s. 90.

Efendi'nin Kemal üzerinde Eşref Paşa, Şinâsî ve Gâlib'den daha ziyade müessir olduğunu iddia ediyor.)¹⁷

Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" adıyla şöhret bulmuş "Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye", Vaveylâ, Vatan Mersiyesi, Murabba', Vatan Şarkısı, Vatan Türküsü gibi manzumelerin yanında, "lâzımsa", "eyleyelim" ve "rağmına" redifli gazelleri iç alemlerinde yenilikler bulunan heybetli söyleyişlerdir.

Tanzimat devri Türk edebiyatının Birinci Kuşak şairlerinden İbrahim Şinâsî Efendi'nin şiiri ve Türk şiirine getirdiği yenilikler¹⁸ gibi yine aynı kuşak şairlerinden biri olan Namık Kemal'in şiiri ve Türk şiirine getirdiği yenilikler¹⁹ müstakil çalışmaların ve makalelerin konusu olmuştur.

Bu makalede, memlekete meşrûtiyet idaresi getirmek amacıyla kurulmuş olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne giren, bir yandan da hükümetin işlerini eleştiren makaleler yazan, memuriyet hayatında sürgün hayatının ne olduğunu bizzat tadan ve takibatlar nedeniyle arkadaşları ile birlikte 17 Mayıs 1867'de yurtdışına kaçmak zorunda kalan, Türk edebiyatında 'vatan ve hürriyet şairi' olarak bilinen Namık Kemal'in 'Hürriyet Kasidesi', müstakil olarak ele alınıp tahlil edilecektir.

a-Kasîdenin Adı

Türk edebiyatında Namık Kemal (1840-1888) tarafından Magosa'dan döndükten sonra kaleme alınan, asıl adı "*Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye*"²⁰ (Osmanlı Yiğitliği ve İnsânî Kahramanlık) olan, kısa adıyla *Hürriyet Kasidesi*, hatta Kasîde-i Besâlet', 'Besâlet Kasidesi'²¹, 'Vatan Kasidesi' veya sadece 'Kasîde' olarak tanınan bu kaside, önce *Vakit* Gazetesi, nr. 236, 2 Haziran 1293 (1876) içinde "iki beyit eksiğiyle; daha sonra birkaç beytinde değişiklikler yapılarak"²² "bir bütün halinde Sırbistan ve Karadağ isyanlarının başladığı"²³ yıllarda neşredilmiş, ardından edebiyat tarihleri²⁴

¹⁷ S. Hayri Bolay, *Namık Kemal'in İslâm'a Bakışı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 25. Ayrıca bkz., Önder Göçgün, "Namık Kemal'in İslâmî İnanç Telakkisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Konya 1985, ss. 37-49; Harun Kurt, *Namık Kemal'de Din ve Sosyal Felsefe*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, V+128 s.

¹⁸ Bkz. Mehmet Kaplan, "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. II, S. 1-2, İstanbul 1948, ss. 21-42; A.mlf., "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 1.bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 253-274.

¹⁹ Bkz. Mehmet Kaplan, "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yenilikler", *Vatan*, S. 123, 21 Birinci Kanun 1940; İsmail Parlatır, "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yeni Değerler", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara 1989, ss. 37-46.

²⁰ Bkz. Namık Kemal, "Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye", *Vakit* Gazetesi, Nr. 236, 2 Haziran 1293 (1876); Önder Göçgün, *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, ss. 7-10.

²¹ Dursun Gürlek, *Namık Kemal, Hayatı – Sanatı – Eserleri*, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 103.

²² Seyit Kemal Karaalioğlu, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Resimli, Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1982, C. 2, s. 246.

²³ Abdullah Uçman, "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, (Haz.: Abdullah Uçman – Ahmet Bican Ercilasun – İnci Enginün – İsmail Parlatır – Nurullah Çetin – Zeynep Kerman), 1.bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 236.

²⁴ Örnek olarak bkz. Seyit Kemal Karaalioğlu, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Resimli, Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, ss. 246-248; Ahmet Kabaklı, "Namık Kemal / Kaside", *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, C. 3, ss. 53-55.

dahil pek çok kitap²⁵ ve antolojiye girmiş²⁶, okullardaki edebiyat ders kitaplarında²⁷ özellikle yer verilmiş bir metindir.

Namık Kemal'in 'Hürriyet Kasidesi', Batı dillerine çevrilip²⁸ ülke sınırlarını aşarak eserlerde yerini almış bir kasidedir²⁹. Bu kaside, İngilizceye 'Hürriyet Kasidesi', 'Ode to Liberty', Freedom Kaside', 'Poem of Freedom' ve 'Ode to Freedom'³⁰ ... vb. şekillerde aktarılmış veya tercüme edilmiştir.

b-Kasîdenin Yazılması

Namık Kemal bu kasidesini aynı zamanda 'Encümen-i Dâniş'ten³¹ arkadaşı olan Leskofçalı Gâlib'in Divanı'ndaki altıncı *Kit'a*'da geçen

*Olup mecrûh, peykân-ı kazâdan tâ'ir-i devlet
Dem-â-dem hûn akar çeşmim gibi şehbâl-i milletden³²*

²⁵ Örnek olarak bkz. Yusuf Mardin, "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Londra Yılları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s. 145 vd.; Osman Nuri Ekiz, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yayınları, İstanbul, 1984, ss. 134-138; Önder Göçgün, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal*, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, ss. 82-87; Hüseyin Tuncer, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı-I: Tanzimat Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992, ss. 99-101; İsa Kocakaplan, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal*, Yeni Türk Edebiyatı-5, 1.bs., Timaş Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 58-65; Saadettin Yıldız, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, ss. 171-172.

²⁶ Örnek olarak bkz. H. Fethi Gözler, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*, 3.bs., İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1981; ss. 214-216; Şemsettin Kutlu, "Namık Kemal / 'Vatan' Kasidesinden Beyitler", *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, ss. 34-35; Kenan Akyüz, "Namık Kemal / Kaside", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986, ss. 61-63; İsmail Parlatır, "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, Ötüken-Söğüt, İstanbul, 1988, C. 8, ss. 373-375.

²⁷ Örnek olarak bkz. Özdemir Sarıca – Mahir Ünlü – Ömer Özcan, *Türk Dili ve Edebiyatı III*, İnkılap Yayımevi, İstanbul, 1995, s. 65 vd; Muhammet Yelten (ed.), *Türk Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı*, 1.bs., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, ss. 27-28.

²⁸ Örnek olarak bkz. Namık Kemal, *Ode to Liberty* [Hürriyete Kaside], Trans. Nejmi Sagib Bodamialisade, Shakespeare School, Nicosia, Cyprus, 1946, 5 p.; Stefan Sperl and Christopher Shackle (eds.), "Namık Kemal (d. 1888): Besalet-i Osmaniyye Hamiyyet-i İnsaniyye / Freedom Kaside" (Trans. Walter G. Andrews), *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa-2: Eulogy's Bounty, Meaning's Abundance: An Anthology* [Müslüman Asya ve Afrika'da Kaside Şiiri-2: Sitayişin Bolluğu, Anlamın Bereketi: Antoloji], E.J. Brill, Leiden, New York and Köln, 1995, pp.230-235.

²⁹ Bkz. Kate Fleel, Suraiya Faroghi and Reşat Kasaba (eds.), *The Cambridge History of Turkey / Turkey in the Modern World* [Cambridge Türkiye Tarihi / Modern Dünyada Türkiye], 1st edit., Cambridge University Press, Cambridge, 2008, Vol. 4, p. 36.

³⁰ Bkz. John L. Esposito, *The Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World: Sata-Zurk* [Oxford Modern İslam Dünyası ansiklopedisi-Sata-Zurk], Oxford University Press, Oxford, 1995, p. 247.

³¹ 'Encümen-i Dâniş' hakkında bkz. M.Şakir Ülkütaşır, "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Akademi Dergisi*, C. 1, S. 46, 1946, ss. 17-19; M.Şakir Ülkütaşır, "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Yurdu*, S. 254-255, 1956; M.Şakir Ülkütaşır, "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Kültürü*, C. 2, S. 18, 1964; Mithat Sertoğlu, Türkiye'de İlk İlim Akademisi, Encümen-i Daniş", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 64, Ocak 1973, ss. 12-15; Enver Behnan Şapolyo, "Encümen-i Daniş'in Tarihçesi", *Türk Kültürü (Akademi Sayısı)*, C. 6, S. 67, 1968; Kenan Akyüz, *Encümen-i Daniş*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, 67 s.; Ahmet Hamdi Tanpınar, "Encümen-i Dâniş", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, ss. 143-146; Nihad Sami Banarlı, "Türkiye'de Garb Kültürü ve Encümen-i Daniş", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, C. 2, ss. 814-816; Cahit Bilim, "İlk Türk Bilim Akademisi: Encümen-i Daniş", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S. 2, Ankara, 1985, ss. 81-104; Ali İhsan Gencer, "Encümen-i Daniş ve Mustafa Reşid Paşa", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri Ankara 13-14 Mart 1985*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, ss. 31-37.

³² Leskofçalı Gâlib Bey, *Dîvân*, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1335, s. 146. Krş. ve bkz. Ahmet Hamit Yıldız, *Leskofçalı Gâlib, Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal

“Kader okundan yaralanan devlet kuşunun millet (adlı) kanadından gözüm gibi daimâ kan akar.”

beytini okuduktan sonra kendinde oluşan ilhamla yazar ve bu konuyu Kânî Paşazâde Rif'at Bey'e yazdığı Receb yâhûd Şa'bân 1281 / Aralık 1864 – Ocak 1865 bir mektubunda açıkça dile getirir:

“... üstâd-ı celîlü'l-menâkıb Gâlib Bey Efendi'nin yastık üzerinde bulunan Divan'ı gözüme iliştiğinden derhal sarılıp açınca, garib bir hâldir ki, ibtidâ-yı sahîfede

Oluş mecrûh-ı peykân-ı havâdis tâ'ir-i devlet

Dem-â-dem hûin akar çeşmim gibi şehbâl-i milletden

beyti zuhûr eyledi. Kırâ'etden hâsıl olan te'essürümü nasıl tarif edeceğimi bilemem. Dünyâda ne kadar âlâm ü efkâr var ise cümlesi başıma üşüşüp, bî-ihitiyâr sokağa fırladım. Tavr ü hareketimi gören mutlaka dîvâne zannederdi.”³³

Edebiyat tarihi ve incelemeciler açısından bu kasidenin yazılış tarihinin tespiti de son derece önemlidir. Bu konuda edebiyat tarihçileri ve akademisyenlerin birbirinden farklı görüşleri vardır. Bunlardan bir kısmı bu şiirin yazıldığı tarihin belli olmadığını, diğer bir kısmı ise bazı kanıtlardan hareketle belli bir zaman aralığına işaret ederler.

Edebiyat tarihçisi merhum Ahmet Kabaklı'ya göre, “Bu şiirin yazıldığı tarih kesin değildir. Ancak 1876'dan önce yazıldığı şüphesizdir. Çok umûmîleşen yanlış bir düşüncenin aksine, bu kasidenin Sultan Hamid'e karşı olmak ve onu yermekle hiç alakası yoktur... O tarihte Osmanlı tahtında Sultan Aziz, sadrazam olarak da Âlî Paşa bulunmaktadır. Sultan Hamid, çok sonraları görünecek ve onun saltanatında Namık Kemal bilakis, yeniden devlet memuriyeti olarak 'bâb-ı hükûmete girecektir...”³⁴

Namık Kemal, bu kasidesini yazdığı zaman hiç beklemeden *Vakit* gazetesinde neşrettiyse, bu tarihlerde Avrupa'dan vatana dönmüş durumdaydı. Onun bu kasidesini 'hükûmet kapısı'ndan ayrıldığı bir zaman yazdığı muhakkaktır. Ancak bu, Avrupa'ya gidiş için hükûmet kapısından ayrılışı nedeniyle yazılmış olabileceği gibi –neşir tarihinden hareket edilirse– Avrupa'dan döndükten sonraki bir zaman kesitinde tekrar görevinden uzaklaştırıldığı bir zamanda da yazılmış olabilir. H. Fethi Gözler, bu kasideyi Magosa'dan döndükten sonra yazdığını belirtir ki tarih de bunu doğrular.

Yukarıdaki Kânî Paşazâde Rif'at Bey'e yazılan mektubun tarihinden, Mehmet Kaplan'ın da belirttiği 1867'deki 'bâb-ı hükûmet'ten çekilişinden sonra Londra'ya gittiğinde orada çıkardığı *Hürriyet* gazetesinde (Sayı: 51) bu kasidenin bazı beyitlerine rastlanması ve nihayet onun *Vakit*'teki neşir tarihi 1876'ya kadar 11 yıllık bir süre vardır.

Hürriyet Kasidesi'nin yazılış konusunda Mehmet Kaplan bu kasidenin bazı beyitlerine *Hürriyet* gazetesinin 1869 tarihli 51. sayısında rastlandığını söylerken, Saadettin Yıldız, aşağıda sunulan alıntıda açıkça görüldüğü gibi, *Hürriyet* gazetesinin 28 Kasım 1868 tarihli ve 22. sayısında da yer alan bir beyitten söz eder:

“*Hürriyet Kasidesi*'nin yazılış tarihiyle ilgili ele geçen bir belge yoktur. Şiirin Kemal'in Avrupa'ya kaçışından sonra yazılmış olduğuna dair kanaat hayli yaygındır. *Hürriyet*'in 23

Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, 246 s.

³³ Bkz., Fevziye Abdullah Tansel (haz.), *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, C. 1, s. 51; Krş., Mehmet Kaplan, “*Hürriyet Kasidesi*”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1981, C. 1, s. 40; Metin Kayahan Özgül, *Leskofçalı Gâlib / Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 10, 136.

³⁴ Ahmet Kabaklı, “*Hürriyet Kasidesi*”, *Şiir İncelemeleri*, 1.bs., Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 176-177.

Kasım 1868 (13 Şa’ban 1285) tarihli 22 numaralı nüshasından aldığımız, Kemal’in kendisine ait olan aşağıdaki satırlar, Kasîdenin 1868’den önce yazıldığını göstermektedir:

“... Söz yeri gelince İslâmın şecâatini, hamiyetini, dirâyetini göklere çıkarırız. Hakikat-i hâl dahi odur. İşte meydân-ı imtihân açılıyor; o şecâat, o hamiyet, o dirâyetle biz mi firârı ihtiyâr edelim? Hayır hayır!

*Biz ol âlî-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim
Cihân-gîrârâne bir devlet çıkardık bir aşîretten*

O devleti yine kanımızla, canımızla muhafaza edebiliriz. Hâricden kim isterse gelsin, ya mağlûb olur yâhûd vatanımıza girmek için yirmi milyonluk bir milletin lâşesini çiğnemek lâzım gelir. Dâhilden kim çıkarsa çıksın, eğer sözü doğru ise dâiye-i mezheb bir taraf makbûl olur, doğru değilse elbette karşısında isbât-ı hak edecek mukâvimler bulur.”³⁵

Aşağıda beyit beyit ele alınıp edebî yönden tahlil ve/veya şerh edilecek olan bu kasîde, gerek vezin ve gerekse kafiye örgüsü bakımından Leskofçalı Gâlib’in bahsi geçen beyti ile aynıdır. Çeşitli kaynaklarda bu kasîde hakkında yorum ve değerlendirmeler yer almaktadır. Örneğin, edebiyat tarihçisi ve metin şerhi uzmanı Prof.Dr.Ali Nihad Tarlan şöyle der:

“... edebiyatımızda bir misli daha yazılamayan Hürriyet Kasidesi... Bu ne aşktır ki san’atkâr onun ateşi içinde yana yana kül olmuştur. Bu hürriyet aşkı onda bu şekilde tecelli etmeseydi cemiyetimiz medeniyet sahasında belki bugün bulunduğu merhaleye dahi eremeyecekti. Hürriyetin, hayatın en büyük nimeti olduğunu bizlere onlar öğretti...”³⁶

Bu olumlu ve tek boyutlu değerlendirme yanında, edebiyat tarihçisi olarak Ahmet Kabaklı’nın özellikle vurgulayarak dikkati çektiği hususları içeren görüş ve yorumları da şöyledir:

“Namık Kemal’in Batı’dan alınmış bazı ‘kıymetler’ uğruna, 550 yıl boyunca ‘ebed müddet’ diye yüceltilen devlet otoritesine karşı, bu şiirde takındığı ihtilalci, kavgacı, hatta yıkıcı tavır da akıldâ tutulmalıdır. Hürriyete, vatana, millete ve Osmanlı tarihine olan yapıcı ve ‘romantik’ övgülerin yanında şiirin isyan kıskırtıcı tarafı, zaman içinde birçok boş beyinli ihtiras ve ihtilal adamının hırsını kamçulamıştır. ‘Zâlim, bidâd, kilâb’ diye sövülen devlet otoritesi Türk edebiyatında ilk defa bu şiirle ağır yaralar almıştır...”³⁷

Mehmet Kaplan’ın önce *Hareket*³⁸ dergisinde yayımladığı, daha sonra ise bir kitabına aldığı bir yazısında bu bağlamda şöyle der:

³⁵ Bk. *Hürriyet*, S. 22, 13 Şa’ban 1285 / 23 Kasım 1868, s. 7’den alıntılâyan Saadettin Yıldız, “Namık Kemal (1840-1888) / Edebî Kişiliği”, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 127, Dipnot 140; A.mlf., “Namık Kemal’e Dair Notlar”, <http://www2.ogu.edu.tr/~tde/namikkemal.htm> , 04.06.2012, Dipnot 32.

³⁶ Ali Nihad Tarlan, “Türk Edebiyatında Hamaset”, *Edebiyat Meseleleri*, 1.bs., Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1981, s. 75.

³⁷ Ahmet Kabaklı, *Şiir İncelemeleri*, s. 176.

³⁸ Bkz. Mehmet Kaplan, “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Hareket*, S. 20-21, Ekim – Kasım – Aralık 1980, ss. 33-38.

“‘Hürriyet Kasidesi’, Namık Kemal’in fikir ve şahsiyetini adeta heykelleştiren bir edebî eserdir. Bu kasidede Namık Kemal, ‘hürriyet’ fikriyle ‘kahramanlık’ fikrini çok iyi birleştirir. Şiir, fikri, eyleme dönüştürecek bir heyecanla doludur...”³⁹

Tanzimat devri Türk şiirinin gür sesli Birinci Kuşak şairi Namık Kemal’in kasidesini ‘hürriyet’ için yazması anlamlıdır. Makalenin son kısmında değinileceği üzere, Aydınlanma devri düşünürlerin öne çıkardığı ‘hürriyet, müsavat ve uhuvvet’ kavramlarından uğruna canların verildiği, savaşların yapıldığı ve destanların kaleme alındığı ‘hürriyet’ kavramı⁴⁰ ve bunu konu edinen ‘Hürriyet Kasidesi’ üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır.

Namık Kemal, bazı arkadaşları ile birlikte 1865 yılı İttifak-ı Hamiyyet Cemiyeti (daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti)’ne üye olmasından ötürü tutuklanmaktansa Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa’nın daveti üzerine 17 Mayıs 1867’de İstanbul’dan ayrılıp Londra’ya gidince orada ‘Hürriyet’ adlı gazete çıkarmış, “Fransız İhtilali’nin hemen sonrasında, 1792 yılında, istihkam yüzbaşısı *Rouget de Lisle* tarafından yazılan “vatan ve hürriyet” şarkısı “La Marseillaise” adlı ünlü marşı Türk edebiyatında tek bölüm olarak ilk defa tercüme eden Namık Kemal olmuştur.”⁴¹ Sadece bunlar bile onun sahip olduğu ‘hürriyet’ düşüncesi ve neden böyle bir kaside yazma eğilimi içinde olduğunu kanıtlamaya yeter.

c-Kasidede Plan

‘Hürriyet Kasidesi’ adıyla meşhur, tam bir fikir ve konu bütünlüğü olmayan 31 beyitlik bu kaside, Mehmet Kaplan’ın bahsi geçen tahlilinden de yararlanarak özellikle lisans ve lisansüstü seviyedeki öğrencilere yardımcı olmak amacıyla bazı bölümlere de ayrılabilir:

Birinci Bölüm	(1-14. Beyitler)	: Sosyal idealler.
İkinci Bölüm	(15-17. Beyitler)	: Tarih duygusu.
Üçüncü Bölüm	(18-24. Beyitler)	: Ferdî kahramanlık.
Dördüncü Bölüm	(25-31. Beyitler)	: Hürriyet aşkı.

İslâmî Türk edebiyatında ‘kasîde’nin kendine özgü (Nesîb veya Teşbîb, Tagazzül, Girizgâh, Medhiye, Fahriye, Taç ve Dua) bölümleri olmasına rağmen, Hürriyet Kasidesi’nde ‘hürriyetin medhi’ hariç bu bölümlere yer verilmemiştir. Kasîde ne padişaha ne de bir sadrazam veya beye sunulmuştur. Şair son beyitte mahlasını kullanmamıştır... Oluşan yeni edebiyat anlayışı sonucu, kasîdenin konusu ile birlikte biçiminde de değişikliklere gidildiği anlaşılmaktadır. Dil ve üslûp açısından ise oldukça sade olduğu görülmektedir.

³⁹ Mehmet Kaplan, “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, 4.bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 2005, s. 160.

⁴⁰ Örnek olarak bkz. Namık Kemal, “Hürriyet”, *Hürriyet*, Nr. 37, 8 Mart 1869, s. 1; Yavuz Abadan, “Hürriyet Problemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 6, S. 2-3, İstanbul 1940; Hasan Âli Yücel, *Hürriyete Doğru*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1955, 302 s.; A.mlf., *Hürriyet Gene Hürriyet*, 2 Cilt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1960; Bahri Savcı, *Hürriyet Üzerine Düşünceler*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1968, 176 s.; Said Yazıcıoğlu, “Hürriyet Kavramı”, *Diyanet, Aylık Dergi*, S. 2, Şubat 1991; Mustafa Çağrıcı, “Hürriyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, C. 18, ss. 502-505; Cengiz Çuhadar, “Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme / An Evaluation on The Concept of Freedom”, *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ 2007, ss. 131-150; İsmail Serin (ed.) *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik / Liberty, Equality and Fraternity [Birinci Uluslar arası Felsefe Kongresi, Bursa, Türkiye]*, *Bildiriler*, Asa Kitabevi Yayınları, Bursa, 2010; Nergiz Aydoğdu, “Nâmık Kemâl’de Hürriyet Kavramı”, *Nâmık Kemâl* [Ed. Turan Karataş – Orhan Kemal Tavukçu], 1.bs., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, ss. 452-477.

⁴¹ Muharrem Dayanç, “3.Ünite: Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları”, *Yeni Türk Edebiyatına Giriş*, [Ed. Zeliha Güneş, Yazarlar: Yılmaz Taşçıoğlu – Muharrem Dayanç – Nurullah Çetin], 4.bs., Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1063, Eskişehir, 2011, s. 41. Bu ünlü marş Namık Kemal’in ‘Hürriyet’ adlı makalesinin içinde yayımlanmıştır [Bkz. Namık Kemal, “Hürriyet”, *Hürriyet*, Nr. 37, 8 Mart 1968, s. 1].

d-‘Hürriyet Kasidesi’nin Tahlili

‘Hürriyet Kasidesi’ olarak bilinen bu kaside, Abdülganî Senî (Yurtman)’ın 1934 yılında yaptığı diliçi çevirisi hariç, başta Mehmet Kaplan olmak üzere, titiz ve edebiyat tutkunu pek çok Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni gibi 1989 yılında İspir Lisesi’nde çalışırken tıpkı “*Bâkî’nin Kânûnî Mersiyesi ve Şerhi*” gibi hazırladığımız, fakat yayımlayamadığımız “*Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi ve Tahlili*” adlı çalışmamız hariç, daha sonra Abdullah Şengül⁴², Ali İhsan Kolcu⁴³ ...vb. akademisyenler tarafından tahlil edilmiş ve hakkında yazılar yazılmıştır⁴⁴.

Furkan Öztürk’ün “Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşâfî’nin Bir Gazeli” adlı makalesinde aktardığına göre, “... ‘Hürriyet Kasidesi’nin *diliçi çevirisi* 1934 yılında Abdülganî (Yurtman)⁴⁵ tarafından yapılmıştır. Sadettin Nüzhet Ergun, onun biyografisi ile birlikte bazı şiirlerinden seçmeler yapmış, bunların yanı sıra ‘Hürriyet Kasidesi’nin *diliçi çevirisini* de vermiştir...”⁴⁶

Bütün bunlara rağmen, yapılan tahlillerde ve yazılan makalelerde gözden kaçan ve tamamlanması gereken pek çok husus olduğu görülmektedir. Önemli tespit ve yorumların yapıldığı Mehmet Kaplan tahlilinde, metnin nesre çevirisi ve edebî sanatlarına yer verilmemektedir. Abdullah Şengül’ün makalesinde ise seçilmiş bazı beyitlerin yorumuna yoğunlaşılırken, daha ziyade ‘hürriyet’ kavramının önemi vurgulanmıştır. Ali İhsan Kolcu, bir adım daha ileri giderek metnin nesre çevirilerine ve her beytin yorumuna yer vermekle birlikte, kısalık ve edebî sanatların tespitine fazla yer vermediğinden belli başlı eksiklikleri bünyesinde taşımaktadır. Kaleme alınan makaleler konuyu genel olarak ele aldığından ‘Hürriyet Kasidesi’nin yeniden ele alınmasının gereğine inandık.

Bu nedenle, hem metin merkezli hem de kültür, edebiyat ve dil merkezli bir yöneme göre, ilk öğretmenlik yıllarımızın ürünü olan bahsi geçen çalışmamız güncellenerek ve diğer tahlil örnekleri de gözden ırak tutulmadan, “eski kuşaktan pek çok insanın hafızasında önemli yer tutan, yüz yılı aşkın bir süredir de ders kitaplarına giren veya vatan çocuklarına ezberlettirilen”⁴⁷ ‘Hürriyet Kasidesi’, aşağıda beyit beyit ele alınıp elden geldiğince edebî sanatları da gösterilerek açıklanmaya, tahlil ve/veya şerh edilmeye çalışılmıştır.

1

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Görüp ahkâm-ı ‘asrı münharif sıdk u selâmetden Çekildik ‘izzet ü ikbâl ile bâb-ı Hükûmet’den

“*Asrın hükümlerini doğruluk ve selâmetten sapmış görüp şeref ve haysiyetle hükümet kapısından çekildik.*”

⁴² Bkz. Abdullah Şengül, “Yeni İnsan Anlayışı Çevresinde Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi’ne Genel Bir Bakış”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 1, Nisan 2000, ss. 25-34.

⁴³ Bkz. Ali İhsan Kolcu, “Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi”, *Tanzimat Edebiyatı I: Şiir*, 3.bs., Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2007, ss. 169-185; A.mlf., “Namık Kemal: Yeni İnsanın İnşasına Doğru: Hürriyet Kasidesi”, *Modern Türk Şiiri I: Şiir Tahlilleri / Modern Türk Şiirinin Tematik Panoraması*, 1.bs., Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2007, ss. 33-40 [Kolcu ilk eserinde Kaside’nin 31 beytini özlü biçimde tahlil etmişken, bu eserinde, 1, 2, 4, 5, 10, 11 ve 15. beyitlerinin tahliline yer vermiştir.]; A.mlf., “Hürriyet Kasidesi”, *Namık Kemal’in Poetikası*, 1.bs., Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2010, ss. 28-52 [Bu son eserindeki tahlil, ilk kitabından aynen alınıdır.]

⁴⁴ Örnek olarak bkz. Halil Ersoylu, “Hürriyet Kasidesi’nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal’in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, Ankara 2003, ss. 23-37; İskender Pala, “Hürriyet Kasidesi”, *Zaman Gazetesi*, 14 Eylül 2010 (Salı).

⁴⁵ Sadettin Nüzhet Ergun, “Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi”, *Türk Şairleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936, C. 1, ss. 221-223.

⁴⁶ Furkan Öztürk, “Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşâfî’nin Bir Gazeli”, *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 / 6, Fall 2009, s. 365.

⁴⁷ İskender Pala, “Hürriyet Kasidesi”, *Zaman Gazetesi*, 14 Eylül 2010.

Ahkâm (a.i.): Hüküm'ün çoğulu. Hükümler.
Asr (a.i.): Asır, yüzyıl, devir, zaman, çağ.
Ahkâm-ı asr (f.iz.t.): Asrın hükümleri, devrin idaresi.
Münharif (a.s.): Tahrif olmuş, sapmış, ayrılmış.
Sıdk (a.i.): Doğruluk, gerçeklik, iyi ve doğru oluş.
Selâmet (a.i.): Salim olma, emin olma, kurtuluş.
Sıdk u selâmet : Doğruluk ve selamet.
İzzet (a.i.): Şan, şeref, değer, yücelik.
İkbâl (a.i.): Talih düzgünlüğü, talihli adam.
İzzet ü ikbâl: Şeref ve haysiyet.
Bâb (a.i.): Kapı.
Bâb-ı hükûmet (f.iz.t.): Hükümet kapısı, memuriyet.

Açıklama

Namık Kemal, 'Hürriyet Kasidesi'nin bu beytinden on dördüncü beytine kadar 'sosyal idealler'i konu ve tema olarak ele almış ve işlemiştir.

Namık Kemal'in bu kasidesi ile birlikte bazı değişikliklerin başladığını söylemek gerekir. En azından Divan kasidelerinden farklı olarak bu kaside soyut bir kavram olan 'hürriyet' için yazılmıştır. Namık Kemal, bu kasidesiyle birlikte artık vatan ve hürriyet şairi olarak şöhret bulacaktır.

O, 'devrin idaresini doğruluktan ayrılmış görüp şeref ve haysiyetle hükümet kapısından çekildik' diyor. Gramer açısından 'çekildik' fiili, dili geçmiş zamanın birinci çoğul şahıs çekimidir. Yani 'ben' değil 'biz'den bahsediyor. Burada anlatılmak istenen, hükümet kapısından, yani memuriyetten çekilenin, ayrılanın sadece kendisi değil başkalarının da olduğudur. Bu ise kasidenin neşir tarihinden 9 yıl önce 1867 yılında Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan, fakat 1876 Meşrutiyet hareketini hazırlayıcı rolü olan 'Jön Türkler'⁴⁸ ya da 'Genç Osmanlılar' denilen grubu hatırlatmaktadır...

Burada, eski edebiyatı da iyi bilen şairin yeni bir insan tipi ile karşılaşmaktadır. Mehmet Kaplan'ın tanımlamasıyla bu 'bir ihtilâlcî tip' olup "Devrin iktidarına bir prensip namına karşı gelen, muhalefet eden, savaştan bir insan"dır⁴⁹. Memuriyetten ayrılanlar, olaya seyirci kalmıyorlar, büyük bir protesto ve mücadeleye girişiyorlar.

Gayeleri, Avrupa'dan mülhem içlerinde uyanan hürriyet fikrini topluma aşılacaktır. Bu çalışmaları ile II.Meşrutiyet'e zemin hazırlıyorlar, yani bir parlamenter rejim düşüncesi geliştirmek istiyorlar. Gizli bir ihtilâl cemiyeti mensuplarının bu mücadeleleri, mevcut hükümete ters olduğundan engelleniyor. Yerleri görevle de olsa sık sık değiştiriliyor. Kimi Şam'a, kimi Avrupa'ya gönderiliyor. Maksat, birlikten doğan gücü dağıtmaktır. Osmanlı Devleti ile arası gergin olan Mısır Prensi bunlarla işbirliği yaparak, yurtdışında bunlara en büyük yardımı etmekten geri durmuyor...

Namık Kemal, kasidesine 'Görüp' zarf-fiil ifadesiyle başlıyor. Bu kaside üzerine bir tahlil yazısı kaleme alan Mehmet Kaplan bu bağlamda şöyle diyor: "Kısacası Hürriyet Kasidesi'ni 'teknik'

⁴⁸ Bu konuda bkz. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1946; Yuriy Asotoviç Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jön Türkler* [Çev. M. Beyhan – A. Hacıhasanoğlu], Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974; Birol Emil, *Jön Türklere Dair Vesikalar: Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları (Ali Kemal ve Süleyman Nazif'den Mizancı Murad Bey'e)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982; Süleyman Kocabaş, *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1991; Mustafa Yalçın, *Jön Türklerin Serüveni*, İlke Yayınları, İstanbul, 1994; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 3.bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2001; Durdu Mehmet Durak, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 14, Ankara 2003, ss. 291-318; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, 12.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

⁴⁹ Mehmet Kaplan, "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 40. Bu konuda ayrıca bkz. A.mlf, "Namık Kemal'e Göre İnsan", *İstanbul*, S. 4, 15 İkincikanun 1944.

bakımdan beğenmek imkânsızdır. Nazım ile ‘konuşma’sını bilen bir şair, eserine ‘görüp’ diye başlamaz. Nesrinde gerundiumu (zarf-fiili) sevmeyen Kemal’in onu nazma sokması bir zaaf eseridir.”⁵⁰

Kasidenin bu ilk beytinde şiiriyet değil, nesir ve hitâbet edâsı vardır. Adeta kürsüden seslenir gibi bir durum arz ediyor. Bu şairin genel karakterini ortaya koymaktadır.

Burada, doğruluktan ayrılmayan, doğruya saygılı, haksızlığa boyun eğmeyen, kendinden sorumlu, onurlu, mücadeleci, gördüğü olumsuzluklara uyum göstermeyen, vicdanına uyan, devletin icrâatını beğenmeyen, makam ve mevkiye düşkün olmayan, hizmet erbabı bir insan anlayışı vardır. Bu insan Namık Kemal ile özdeşleşmiştir. O kuramsal olarak getirmiş olduğu yeni değerleri bizzat pratize eden adamdır.

Beyitten açıkça anlaşıldığı gibi, ideal ‘sıdk ve selâmet’ olduğundan, ondan ayrılmak memuriyetten ayrılmayı gerektirecek güçlü bir nedendir. Üstelik bu durumda görevden çekilmek, ‘izzet ve ikbâl’, yani şeref ve haysiyet meselesidir.

Her ne kadar biz ‘çekildik’ denilse de, bunları Hükûmet kapısından Devlet’in uzaklaştırdığı, kendi kendilerine ayrılmadıkları düşünülürse, Namık Kemâl’in bu görevden ayrılışı ‘izzet ü ikbâl ile’ şeklinde güzel bir sebebe bağlaması ile bir *Hüsn-i Ta’lil* sanatı teşekkül ettirildiği anlaşılabilir.

Beyitteki ‘ikbâl’ (baht, talih) kelimesinin sondan başa doğru okunmasıyla ‘lâ-bekâ’ (ölümlülük) kelimesinin çıkması ile *Aks-i Müfred* sanatı yapılmıştır.

Ayrıca, birinci mısra da ‘ahkâm-ı asr’ ve ‘sıdk u selâmet’ kelimeleri sıralandıktan sonra, ikinci mısra da düzensiz olarak, bunlara karşılık ‘izzet ü ikbâl’ ve ‘bâb-ı Hükûmet’ kelime ve tamlamaları sıralanarak bir *Leff ü Neşr-i Müşevveş* sanatı da yapılmıştır.

Beyitte yer alan ‘münharif’ (sapmış) ve ‘sıdk’ (doğruluk) kelimeleri aralarındaki anlam zıtlıkları düşünüldüğünde bir arada kullanıldığından *Tezâd*,

Yine, ‘bâb-ı Hükûmet’ tamlamasında bir *Mecâz-ı Mürsel* sanatı yapılmıştır.

Son olarak, beyitte ‘sıdk, selâmet; izzet, ikbâl; bâb-ı Hükûmet’ ve ‘çekilmek’ ... gibi kelimelerin aralarındaki anlam ilişkileri düşünüldüğünde *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

Kaside (*aa ba ca ...*) nazım şekliyle kaleme alınan bu manzumenin ilk beytinde kafiye örgüsü ‘aa’ biçiminde olup daha sonraki beyitlerin son mısra ile kafiyelidir. Bu beyitte “-et”ler tam kafiye, “-den”ler redif olarak yer almaktadır.

NOT: Hürriyet Kasidesi’nden seçilen (2, 15, 17, 27.) beyitler derste yüz yüze veya online olarak anlatılacaktır. TEMA kavramı ve çeşitleri konusunda kuramsal bilgiler verilecektir.

Hürriyet Kasidesi’nin tamamını kapsayan bir tahlil tarafımızca makale olarak yayımlanmıştır. Öğrencilerimiz bu makaleye ulaşabilir:

ÇALIŞKAN, Adem, “Namık Kemal’in *Hürriyet Kasidesi* ve Tahlili” (Namık Kemal’s *Ode to Freedom and Its Analysis*), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 7, Issue: 31, 16 April 2014, ss. 81-118.

⁵⁰ Mehmet Kaplan, “Hürriyet Kasidesi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 44.

KONU	: Batı medeniyetinin Doğu'ya üstünlüğü.
ANAFİKİR	: On dokuzuncu yüzyıl itibariyle Batı medeniyetinin karşısında Doğu medeniyeti geri kalmıştır.
TEMA	: 1-'Doğu' ve 'Batı' gerçeği, 2-Toplumsal düzensizlikler ve yöneticiler, 3-Kötümserlik ve umursamazlık, 4-Aydınlardaki ikilem.
ŞEKİL	: Gazel.
TÜR	: Didaktik şiir.

Giriş:

Ziya Paşa (1829-1880)⁵¹, Şinâsî ile Namık Kemal arasında, Tanzimat Edebiyatı'nın belli başlı özelliklerini sanatında toplamakla beraber, bizde Divan Şiiri'nin son büyük temsilcilerindendir.

⁵¹ Hakkında bkz.: Süleyman Nazif, *İki Dost (Namık Kemal – Ziya Paşa)*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1925; İsmail Hikmet (Ertaylan), *Ziya Paşa, Hayatı ve Eserleri*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.; Şükrü Kurgan, *Ziya Paşa*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953; M.Kaya Bilgegil, *Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, C. 1, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, Ankara, 1979, 499 s.; Göçgün, Önder, “Ölümünün 100. Yılında Ziya Paşa ve Bir Şiiri”, *Hisar*, S. 272, Temmuz 1980, ss. 15-16. [Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kaşaneler gördüm]; Orhan Okay, “Ziya Paşa'da İslamiyet ve Meşveret Fikri”, *Birinci Milli Türkoloji Kongresi: Tebliğler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1980 içinde; Mehmet Kaplan, “Tercî-i Bend”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1981, C. 1, ss. 46-67; Ahmet Hamdi Tanpınar, “Ziya Paşa”, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, ss. 301-341; Kenan Akyüz, “Tanzimat Devri Şiir”, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs, Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, Ankara, 1982, ss. 20-23; Nihad Sami Banarlı, “Ziya Paşa (1829-1880)”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, C. 2, ss. 868-878; Kenan Akyüz, “Ziya Paşa”, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986, ss. 22-32; Mustafa Canelli, *Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Fikirleri*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1986; Önder Göçgün, *Ziya Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, 145 s.; Göçgün, Önder, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1987, 349 s.; H.Fethi Gözler, *Ziya Paşa'nın Tercî-i Bend'i ile Terki-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987; Mustafa Can, *Namık Kemal Bibliyografyası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988; Yakup Çelik, *Ziya Paşa'nın Şiirini Yapan Unsurlar*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilimde Uzmanlık Tezi, Erzurum, 1989, 419 s.; Coşkun Ak, “Ziya Paşa'nın Terki-i Bendi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 2, Bursa 1990, ss. 77-84; Önder Göçgün, “Dikkat Yüklü Tahlil Tecrübesiyle: Ziya Paşa'nın Bir Şiiri”, *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991, c. I, ss. 169-174; Süreyya Ali Beyzadeoğlu, “Bir Terki-i Bend, Bir Tercî-i Bend”, *Kayıtlar*, S. 28, Şubat 1993, ss. 29-34; Mustafa Apaydın, “Ziya Paşa'nın ‘Şiir ve İnşâ’daki Görüşleri Ne Zaman Değişti?”, *Dergâh, Aylık Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 4, S. 48, Şubat 1994, ss. 16-17; Mehmet Törenek, “Ziya Paşa ve Terki-i Bend”, *Yedi İklim, Aylık Sanat, Kültür, Edebiyat Dergisi*, C. 9, S. 62, Mayıs 1995, ss. 16-20; Adem Çalışkan, “Ziyâ Paşa'nın ‘Na't-ı Şerife’si ve Açıklaması”, *Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Samsun 1997, ss. 247-262; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, “Ziya Paşa'nın Külliyyatı'nda Sofuzade'nin Derkenar Notları”, *İlmi Araştırmalar*, S. 4, İstanbul 1997, ss. 193-204; Zöhre Bilgegil, “Ziya Paşa'nın Terki-i Bendi”, *M. Kaya Bilgegil'in Makaleleri*, 2.bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, ss. 477-482; Hüseyin Yorulmaz, *Ziya Paşa: Tercî-i Bend ve Terki-i Bend*, Şule Yayınları, İstanbul, 1999, 192 s.; Kemal Kahraman, *Ziya Paşa*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, 184 s.; Ali Donbay, “Tanzimat Dönemi Tenkit Anlayışı Çerçevesinde: Ziya Paşa'nın ‘Şiir ve İnşâ’ Makalesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya 2001, ss. 181-188; Mustafa Apaydın, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, XII+454 s.; Nurullah Çetin, “Ziya Paşa”, *Tanzimat Edebiyatı*, (Haz.: Abdullah Uçman – Ahmet Bican Ercilasun – İnci Enginün – İsmail Parlatur – Nurullah Çetin – Zeynep Kerman), 1.bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, ss. 127-199; Bilge Ercilasun, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007,

Ziya Paşa, Tanzimat Edebiyatı'nın karakteristik özelliği olan Doğu ile Batı kültür dünyası arasında kesin bir tavır belirleyemeyen, ikili bir anlayış içinde duran fikir adamının en somut örneğidir.

Her medeniyet ayrı bir iklimde doğar; siyâsî, iktisâdî ve içtimâî yapısı farklı gelişir ve bir başka medeniyete dönüşmez. Ancak başka millet ve medeniyetleri etkileyebilir. Ziya Paşa da muasırları gibi bundan nasibini almıştır.

Ancak... Şinâsî'nin insan aklını tebciil ettiği, Reşid Paşa'yı "medeniyet resûlü" olarak kabul ettiği ve,

***"Hasret-i Kevser ile ağlayamam dünyâda
Güldürürken yüzümü çehre-i gül-fâm-ı şarâb"***

dediği bir devirde, Ziya Paşa aklın kifayetsizliği içinde kurtuluşu tövbeye sarılmakta bulmuş; İslâm'a karşı "İslâm terakkiye manidir, İslâmiyet ilim düşmanıdır... vb." gibi sözlerle yapılan saldırılara ve bu görüşün aydınlar arasında yayılmasına tepkisi açık olmuştur:

***"İsnâd-ı ta'assub olunur merd-i gayûra
Dinsizlere tevcîh-i reviiyet yeni çıkdı
İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakkî
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıkdı"⁵².***

14

Küçük yaştan itibaren sağlam bir dinî eğitim alan ve Lalası İsmail Ağa'nın yanında na'tlar yazarak şiire ısınan Ziya Paşa, batıdan esen sert rüzgârlar karşısında dinî değerlerini tamamen kaybetmemiştir.

Ziya Paşa, bu Gazel'i yurt dışında bulunduğu sırada Kasım 1870'te Cenevre'de yazmıştır. Ülkenin sınırları dışında bir başka kültür ve medeniyeti yakından görme ve yaşama fırsatı bulan bir Osmanlı Paşa'sının gözlemlerini içerin bu gazeli tahlil ve/veya şerhe geçmeden önce, onun diğer arkadaşlarıyla birlikte Avrupa'ya kaçış hikayesinin de bilinmesi gerekir.

Kaynaklarda açıkça izah edildiği gibi, Ziya Paşa, diğer Tanzimatçılar gibi 1865 yılında birinci toplantısını yapan Jön Türkler ya da Genç Osmanlılar isimli gizli bir ihtilal cemiyetine katılır. İki yıl sonra bunların faaliyetleri hükümetçe sezilince 1867 yılında diğer arkadaşlarıyla birlikte Fransa'ya kaçar. Ziya Paşa, Paris'te; Namık Kemal, Ali Suâvî, Kânî Paşazâde Rifat Bey, Âgâh Efendi, Necîb Paşa'nın torunu Mehmet Bey, Reşâd Bey, Nuri Bey gibi Jön Türklerle birlikte Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın maddî himâyesi altına girmiştir.

Ziya Paşa ve Namık Kemal'in de Paris'e gelmesiyle Paris'teki evini Jön Türklere açan Mustafa Fazıl Paşa, ayrıca servetinden her birine teker teker maaş da bağlamıştır. Önder Göçgün'ün de tespit ettiği gibi,

408 s.; Özge Şahin, *Ziya Paşa, Terkîb-i Bend, Tercî-i Bend*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2008, 47 s.; Ömer Solak, "Ziya Paşa'nın *Tercî-i Bend*'i ve Tanzimat Neslinde İlk Tereddütler", *Turkish Studies / International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 4/3, Spring 2009, ss. 1990-2006; Pelin Şimşek, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Terkîb-i Bendi Üzerine Bir İnceleme*, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Bitirme Tezi, Ordu, 2009, VI+127 s. (Danışman: Yrd.Doç.Dr.Adem Çalışkan); Ali İhsan Kolcu, *Ziya Paşa'nın Poetikası*, 1.bs., Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2009, 93 s.; Emrah Adaklı, "Bir Kenarda Sessizce Uzanmış Adana'yı Dinleyen Şair: Ziya Paşa-Çukurova'da 'Şair Paşa' Olmak", *Türk Edebiyatı*, S. 451, Mayıs 2011; Harun Öğmüş, "Terkîb-i Bend Geleneğine Yansıyan Kur'ânî Unsurlar -Ziya Paşa ve Muallim Nâcî'nin Terkîb-i Bendleri Çerçevesinde Bir Tahlil-", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, [Ed. Bilal Gökbakır - Necdet Yılmaz - Ömer Kara - Muhammed Abay - Necmettin Gökkır], 1.bs., İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, Erkam Matbaası, İstanbul, 2013, ss. 429-446.

⁵² "Gayretli kişiler taassupla suçlanırken dinsizlere özgü derin düşünce yeni çıktı."; *Devletin yükselmesine / ilerlemesine engel olan İslâmiyet imiş, önceleri yoktu, bu rivayet yeni çıktı.*"

“Bunlar içinde üç bin Frank ile Ziya Bey başta geliyordu. O’nu ikişer bin Frankla Nâmık Kemal ve Rifat Beyler takip etti. Suâvî ve Âgâh Efendilere bin beş yüz, Reşâd ve Nuri Beylere de biner Frank verilirdi.”⁵³

O sırada Paris’te, geniş bir alanda her milletin tarım ürünlerini ve makinalarını teşhir etmek üzere büyük bir sergi açılır. III. Napolyon tarafından Sultan Abdüzaziz de buraya davet edilir, ancak oradaki varlıkları Padişah’ı rahatsız edeceğine kesinlikle inanılan Yeni Osmanlılar yani Jön türkler, Fransa’yı terk etmeleri için zorlanırlar. 30 Haziran 1867’de Paris’ten ayrılan Jön Türkler’den Ziya Bey ile Namık Kemal, Âgâh ve Suâvî Efendiler Londra’ya; Mehmed, Reşad ve Nuri Beyler Jersey adasına; Kânî Paşazâde de Brüksel’e gitmiştir.

Ziya Bey, İngiltere hükümetince hakkında tutuklama kararı çıkmadan İngiltere’den ayrılır ve İsviçre’ye gidip Cenevre’ye yerleşir. Ziya Paşa, burada tahlilini ve/veya şerhini yapacağımız Gazel’i Cenevre’de Şa’bân 1287 / Kasım 1870 tarihinde yazmış ve Marsilya’daki Ali Suâvî Efendi’ye göndermiştir. O da bunu ilk olarak *Ulûm* Gazetesi, 15 Şa’bân 1287 – Kasım 1870, s. 96 içinde yayımlamıştır. Şimdi bu gazeli beyit beyit ele alıp edebî sanatlarını da göstererek tahlil ve/veya şerh edelim.

1

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm Dolaştım mülk-i İslâm’ı bütün vîrâneler gördüm

*“Küfür diyarını (Batı’yu, Hıristiyan ülkeleri) gezdim (ve orada) beldeler, kâşâneler gördüm.
İslâm mülkünü (Doğu’yu, Müslüman ülkeleri) dolaştım, hep viraneler gördüm.”*

15

Diyâr-ı küfr (f.iz.t.): Küfür diyarı, Batı, Avrupa, Hıristiyan ülkeler.

Belde (a.i.): Şehir.

Kâşâne (f.i.): Ev, mesken, yuva. Mec. Muhteşem mesken, saray, saraya benzer oturma yeri.

Mülk-i İslâm (f.iz.t.): İslâm mülkü, Müslüman ülkeler, Doğu.

Vîrâne (l.i.): yıkılmış, yıkılmaya yüz tutmuş (yapı), yıkıntı.

Açıklama

Türk şiirinde ‘gazel’ nazım şeklinin muazzam bir geçmişi vardır. XVII. yüzyılda gazel, Nâbî ile didaktik bir yola yönelmişti. Birçok şiiriyle Nâbî’nin yolunda olan Ziya Paşa, bu Gazel’inde onu izlemiş; yaşadığı dönemdeki topsal düzensizlikleri, yanlış davranışları ve bunlarla ilgili gerçekleri yansıtmaya çalışmıştır.

Gazel’in birinci yani matla’ beytinde, Avrupa alemi yani Hıristiyan dünyası ile İslâm dünyası karşılaştırılmıştır. Gözleme dayanan bir gerçek var. Şair, Avrupa alemini çalışkan, hareketli ve dinamik; İslâm dünyasını tembel, ihmâlkâr görmüş. İkinci mısırda İslâmiyet’in özü ile bir tezat söz konusudur. Çünkü İslâmiyet, bilime, tekniğe, sanata karşı değil, aksine bunları teşvik edicidir. Ziya Paşa, karşılaştırmasında aksini gördüğünü belirttiğine göre, dinin gereğinin yerine getirilmediğini de hem görmüş hem de söylemiş oluyor. Benzeri karşılaştırmaları, ilerleyen yıllarda bizde Mehmet Akif Ersoy, Pakistan’da Muhammed İkbâl vurgulu bir biçimde yapacaklardır. Bu şairlerin her biri kendi ülkelerini karşılaştırabilmek için yurtdışı tecrübesini yaşamış kişilerdir.

Beyitte, “diyâr-ı küfr” ile “mülk-i İslâm” ve “belde-kâşâne” ile “vîrâne” kelimeleri anlamca birbirleriyle zıtlık derecesiyle bir arada kullanıldığından bir *tezâd* sanatı yapılmıştır.

⁵³ *Yeni Tasvîr-i Efkâr*, nr. 119, 27 Eylül 1909’dan alıntılıyan Doç.Dr.Önder Göçgün, *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 8.

Öte yandan, birinci mısra'da Hıristiyan dünyasına ait kavramlar ile ikinci mısrada düzenli olarak sıralanan İslâm dünyasına ait kavramlar karşıtlık ilkesi bir yana bırakılırsa *leff ü neşr-i müretteb* sanatını da oluşturur.

NOT: Gazel'in kalan (2, 3, 4 ve 5.) beyitleri derste yüz yüze veya online olarak anlatılacak. Öğrenciler Gazel'in tamamından sorumludurlar.

HAFTAYA GÖRÜŞMEK ÜZERE

..... & .....

Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN